
УДК 811.161.2

Кирило Булаховський (м. Одеса)

СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УКРАЇНОМОВНОЇ ЛОКАЛІЗАЦІЇ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ

У роботі розглянуто стан і проблеми розвитку українізації комп'ютерних програм на тлі формування в Україні інформаційного суспільства. У статті увагу акцентовано на трьох проблемних питаннях: творення україномовної ІТ-термінології, створення якісної локалізації українською мовою, українізація операційних систем.

Ключові слова: *українізація, комп'ютерна програма, інформаційне суспільство, ІТ-термінологія, локалізація, операційна система.*

Наразі у світі інтенсивно відбувається глобальний та інтернаціональний процес формування *інформаційних суспільств*, що, безумовно, стосується й України: «З кожним днем активніше розвиваються сучасні інформаційні технології і в Україні. ... цивілізація на межі тисячоліть вступила в еру інформації... Інформація стає вирішальним чинником у багатьох галузях народного господарства. Саме вона є продуктом наукової і дослідницької діяльності...» [3: 6]. Формування сучасного інформаційного суспільства передбачає розвиток інформаційних технологій (ІТ), зокрема комп'ютерних. Без розвитку ІТ немислимий економічний поступ країни. Як зазначає З.В. Партико [5: 11], найрозвиненіші країни отримують понад половину валового національного прибутку саме за рахунок продажу інформації. Перед нами стоїть завдання не лише сприяння розвитку інформаційних технологій в Україні, а й завдання адаптації цього глобального, інтернаціонального явища до українського національно-культурного простору. Одним з найголовніших компонентів такої адаптації є *українізація¹ текстових інтерфейсів комп'ютерних програм*. Але на цьому шляху існують певні проблеми,

¹ У статті поняття «українізація» і «локалізація» рівнозначні.

що стосуються *впровадження і функціонування української мови* у відповідній сфері.

Мета дослідження — розкрити в цілому суть цих проблем, показати їхні екстралінгвальні та інтралінгвальні причини, і можливі шляхи розв'язання.

Українізація текстових інтерфейсів межує з комплексом таких проблем і невирішених питань, як творення, уніфікація і стандартизація україномовної ІТ-термінології, проблеми здійснення якісної локалізації, питання українізації стратегічного софту² (маються на увазі передусім операційні системи родини Windows і некомерційний проєкт Linux). Дослідження і розв'язання вказаних проблем і питань є принципово актуальним для українського мовознавства (термінографії, теорії перекладу), формування україномовного ІТ-ринку, функціонування української мови як державної і розвитку всієї держави.

Несформованість україномовної ІТ-термінології проявляє себе у відсутності в Україні *єдиного глосарія комп'ютерних термінів*. Саме це є одним із чинників, що гальмує розвиток вітчизняних високих ІТ і стає перешкодою до реалізації повною мірою ознак поліфункціональності українською мовою. Через відсутність єдиного глосарія, який містив би закріплені та уніфіковані терміни, програмісти-перекладачі часто обирають лексему на свій розсуд чи смак. Наприклад, у деяких локалізаціях текстових інтерфейсів програм англomовний термін *network* у значенні «комп'ютерна мережа» передають словом *тенета*, що є мисливським поняттям для позначення сітки для ловлення тварин, а також вживається у переносному значенні (див. [2: 1238]). Пункт *apply* у команді діалогового вікна, що з'являється в алгоритмічному порядку для підтвердження (прийняття) внесених змін, перекладають як *вжити*, замість правильних *застосувати, прийняти*. Слово **ВЖИТИ** має відмінні семантичні відтінки: вживають слово, зворот, їжу, тютюн (див. [2: 1288]). Нерідко під впливом мови програми перекладач вживає русизми: *видалити, відміна, загрузка* — кальку російських *удалить, отмена, загрузка*; чи перенасичує текстовий інтерфейс англіцизмами. Англійська мова — базова мова програмного забезпечення в усьому світі. Багато термінів-англіцизмів стали міжнародними: *CD-ROM, display, file, Internet, on-line, offline* та ін. Натомість у вживанні деяких немає потреби, бо є українські відповідники: *браузер (browser) — переглядач; інсталяція (installation) — установка, встановлення; менеджер (manager) — майстер* тощо. Попри те, що в Україні немає єдиного глосарія ІТ-термінів, наявні спеціалізовані (переважно перекладні з англійської чи російської мов) словники з інформатики, кібернетики, програмування та Інтернет-комунікацій, що здебільшого тлумачать терміни або подають їх україномовні екви-

² *Софт* є скороченим словом від англійського *software* — «програмне забезпечення». Термін *софт* активно вживається користувачами комп'ютерів, програмістами та в сучасній літературі.

валенти й не призначені спеціально для локалізації програм. Прикладом, у «Російсько-українському словнику з інформатики та обчислювальної техніки», укладачами якого є В.Я. Карачун, Г.Г. Гульчук та ін. [8], подано понад 30 тис. термінів з розділів інформатики, кібернетики, обчислювальної техніки і програмування. Крім того, тут уміщено український покажчик, за яким українському термінові можна знайти російський еквівалент. Стосовно лексичного складу словника з анотації можна зазначити таке: «До словника входять слова-терміни і складені терміни, які являють собою сполучення двох, а інколи і більше слів. На всіх термінах поставлено наголос. Дається граматична характеристика слів. З масиву українських термінів вилучено мовні покручі та кальковані або транслітеровані російські терміни, повернено багато суто українських репресованих термінів» [8: 4]. Повернення суто українських термінів, які з відомих ідеологічних причин були вилучені радянською лінгвістикою, є однією з позитивних рис словника. Скажімо, замість *алгебраїчний* подано *алгебричний*. Словник, предусім, покликаний допомогти у викладанні інформатики українською мовою і адресований учням старших класів, студентам, аспірантам і науковцям. В Україні також виходять англо-українські словники комп'ютерних термінів. Наприклад, «Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування» Е.М. Пройдакова, Л.А. Теплицького [6], що створено за підтримки компанії «Майкрософт Україна». Словник містить понад 11 700 термінів, які «...використовують у сегментах комп'ютерної техніки, програмування, обчислювальних мереж, а також основних прикладних сферах. Видання призначене для спеціалістів у галузі обчислювальної техніки, а також для широкого кола читачів...» [6: 2]. Ці та інші словники мають низку різноманітних хиб і презентують лише невеликий відсоток світової ІТ-термінології. Якщо, для прикладу, взяти англomовний термін *access*, то його усталено передають словом *доступ*, проте є багато терміносполук зі словом *access*: *access certification*, *access code*, *access control*, *access list*, *access number*, *access path*, *access period*, *access permission*, *access provider*, *access restriction*, *access rights*, *access server*, *access terminal*, *access time*, *access violation*, що також потребують адекватного відтворення українською мовою. Неякісними окремі словники є також через те, що їх створено на основі російських видань (навіть англо-українські). Російська мова часто виступала і виступає посередником між англійською й українською мовою у царині термінографії. Подібної практики варто уникати, адже перед фахівцями стоїть завдання створення українських словників на первинній основі. Творення спеціалізованих словників має відбуватися за допомогою калькування англomовних термінів (*desktop* — *стілниця*), шляхом прямих (не опосередкованих) запозичень (*cookies* — *кукі*) або пошуком питомих слів в українській мові. Інноваційним для України став вихід словника термінів офіційно українізованих продуктів компанії «Майкрософт» [1]. Проте у його глосарії, на нашу думку, є

суперечливі пропозиції. Незрозуміло, для чого вже усталене словосполучення *електронна пошта* змінювати на *e-пошта*, калькуючи англійське *e-mail*. Термін *веб-сайт* пропоновано замінити на *веб-вузол*. Слова **веб** і **сайт** вже стали інтернаціональними термінами, тому немає потреби їх замінювати.

Динамічність ІТ-термінології, що з розвитком високих технологій постійно зазнає якісних і кількісних змін, не дозволяє виданням у вигляді книжок вчасно і повною мірою фіксувати ІТ-терміни. Книжкові видання потребують багато часу на публікацію, їм потрібні також папір і відповідне фінансування, а при виявленні опісок і появи нових термінів — перевидання. Тому важливо створювати не лише словники у вигляді книжок, а й словники у формі електронних баз даних. У будь-який час через всесвітню мережу Інтернет у режимі on-line до таких баз повинні мати безкоштовний доступ усі бажаючі. Електронні бази даних дозволяють корегувати попередні лексеми, додавати нові швидко й за мінімальних витрат.

За останні десятиліття в українському Інтернет-просторі з'явилися ресурси, що являють собою електронні словникові бази української мови. З-поміж них можна навести такі показові приклади, як: <http://dict.linux.org.ua/>, <http://slovnyk.net/>, <http://slovnyk.org/>, <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>. Портал <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/> містить лексичний фонд, що дозволяє користувачеві сайту у вигляді парадигми побачити форми того чи того слова української мови, що є важливим, бо перекладачі часто припускаються не лише лексичних, а й помилок морфологічного характеру. Часто трапляються помилки, пов'язані з плутанням флексій іменників чоловічого роду II відміни однини: *твердого диску(?)* замість правильного *твердого диска!*

Для успішного опрацювання національної ІТ-термінології надзвичайно важливою є не тільки лексикографічна робота, а й ретельний науковий аналіз українізованих текстових інтерфейсів мовознавцями і технічними спеціалістами. Результатом аналізу мають стати практичні рекомендації і пропозиції. На сьогодні тема україномовної локалізації програмного забезпечення не представлена розгорнуто в науковій літературі. Наявні Публікації, що стосуються аналізу україномовного середовища продуктів торгової марки *Microsoft* [7], зарубіжного досвіду національної локалізації, деяких термінологічних проблем, вийшли переважно у Віснику Національного університету «Львівська політехніка» у серії «Проблеми української термінології». Натомість ґрунтовному аналізу повинні підлягати не лише згаданий комерційний продукт, а й безліч прикладних програм, широко поширених в Україні серед корпоративних і приватних користувачів. Ідеться про текстові та графічні редактори, антивіруси, веб-переглядачі, майстри завантажень тощо. Проблемам українізації певною мірою приділяють увагу вчені Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка.

Більша частина українізованих програм є неякісними не лише через відсутність усталеної термінології. В Україні локалізацію здійснюють, в основному, не фахівці, а програмісти-аматори, що виступають ентузіастами. Рівень компетенції таких перекладачів-аматорів переважно низький, адже від спеціаліста з локалізації вимагається знання рідної мови, первинної мови програми, комп'ютерної термінології, технічних нюансів тощо [4]. Часто локалізацію здійснюють не з англійської мови, а з вторинної, тобто російської. Такий переклад спотворює зміст коду. Виконані аматорами переклади також не закріплені юридично, тому є неофіційними і порушують авторські права. Те, що за переклад беруться програмісти-ентузіасти, а українізацію розробники і власники комерційного програмного забезпечення виконують зрідка і неохоче, свідчить про недостатню увагу держави і суспільства до згаданої проблеми.

Операційні системи родини Windows торгової марки Microsoft та некомерційний проект Linux є стратегічними програмними продуктами як для світу, так і для України. Ці продукти масово використовують у державних установах, освіті, наукових закладах, банківській і підприємницькій сферах, а також серед приватних користувачів. Тому принциповим є питання їх українізації. В Україні ці продукти поширені переважно російською і англійською мовами. Компанія «Майкрософт» тривалий час відмовлялася українізувати свої вироби через економічну недоцільність, зумовлену поширеністю в Україні піратства і великим попитом на російськомовні версії [10]. Лише за останні роки вийшли повноцінні україномовні версії Windows Vista й Windows 7. Оскільки продукти «Майкрософт» є досить дорогими для пересічних громадян, необхідно приділити значну увагу розвитку та українізації некомерційної операційної системи Linux. Ця операційна система має відкриті код і ліцензію, що дозволяє її вільно розповсюджувати, а також пристосовувати для власних потреб. Незважаючи на свою економічну вигідність, Linux в Україні залишається без належної уваги; українізацією цього продукту переймаються лише поодинокі особи [9].

Утвердження української мови у сфері високих технологій є проблемним питанням, для вирішення якого потрібні: лобювання державою україномовного софту (насамперед некомерційного), зусилля розробників програмного забезпечення, приватних і корпоративних користувачів, політехнічних установ, мовознавців. Важливо також створити бюлетень чи видання іншого жанру, яке було б присвячене саме питанням української локалізації і носило б теоретичний та практичний характер. Така спільна праця потрібна для того, щоб українська мова текстових інтерфейсів програмних виробів була якісною і нормативною, тим паче зараз є тенденція до часткового витіснення книжок: «Сфера використання комп'ютера зростає, стає органічною частиною нашого життя. І головне, що тепер діти переважно менше читають, а більше працюють з комп'ютером. Тому від якості продукції залежить, яким виросте нове покоління» [11].

Громадяни України — як дорослі, так і діти — мають користуватися добірним українським перекладом.

1. Англійсько-український глосарій виробів Microsoft: громадська редакція / [гол. ред. Б. Рицар]. — Львів: ЕКОінформ, 2006. — 208 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. — 1440 с.
3. Комп'ютерна злочинність: навч. посібник / [Біленчук П.Д., Романюк Б.В., Цимбальюк В.С. та ін.]. — К.: Атіка, 2002. — 240 с.
4. *Лагода С.* Десять кроків до професійної українізації програм // [URL]: http://www.bestloads.ho.com.ua/art_10_steps_for_localizing_programs.htm
5. *Партико З.В.* Прикладна і комп'ютерна лінгвістика: Вступ до спеціальності: навч. посібник / Партико З.В. — Львів: Афіша, 2008. — 224 с.
6. *Пройдаков Е.М.* Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування / Е. М. Пройдаков, Л. А. Теплицький. — вид. 1. — К.: Видавничий дім «СофтПрес», 2005. — 552 с.
7. *Рицар Б.* Мова та термінологія зукраїнізованих програмних продуктів фірми Майкрософт / Богдан Рицар, Роман Мисак // Вісник Нац. ун-ту «Львів. політ.». — 2003. — № 490. — С. 17-24.
8. Російсько-український словник з інформатики та обчислювальної техніки / [ред. І.А. Черненко]. — К.: Рось, 1994. — 362 с.
9. Український комп'ютер: сучасний стан і перспективи // [URL]: <http://goohoo.lviv.name/?p=111>
10. Український Windows буде презентовано на виставці EnterEX у Києві // [URL]: <http://observer.sd.org.ua/news.php?id=386>
11. Якою буде мова в комп'ютері, такою і розмовлятиме наша молодь // [URL]: http://lp.edu.ua/tc.terminology/TK_sem_WinUA.htm

Kyrylo Bulakhovskiy (Odesa)

STATE AND PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF UKRAINIAN-LANGUAGE LOCALIZATION OF THE COMPUTER PROGRAMS

In this work the state and problems of development of Ukrainization of the computer programs are investigated against the background forming of information society in Ukraine. In the article attention is accented on three basic problem questions: creation of Ukrainian-language IT-terminology, creation of high-quality localization in Ukrainian, Ukrainization of the operating systems.

Key words: Ukrainization, computer program, information society, IT-terminology, localization, operating system.